

АНАЛИ

ПРАВНОГ ФАКУЛТЕТА У БЕОГРАДУ

Година XXIV

јануар — април 1976.

Број 1--2

ИЗВОРИ И ОБЛИЦИ УГРОЖАВАЊА НАШЕГ СОЦИЈАЛИСТИЧКОГ САМОУПРАВНОГ ДРУШТВА, ЊЕГОВИХ ТЕКОВИНА И ВРЕДНОСТИ

I.

Доношењем Устава СФРЈ и одлукама Десетог конгреса Савеза комуниста Југославије, наша земља је учинила крупан револуционарни корак даље у проширењу основе социјалистичког самоуправног система. Продубљено је идејно и политичко јединство у заједници слободних и равноправних народа и народности и створени су услови за још бржи развој самоуправљања. Све је то ојачало и наш несврстани положај и углед у свету. Истовремено, међутим, запажамо да одређени кругови у свету и даље постављају питање: куда иде Југославија и каква је њена будућност.

Шта је ту по среди — можемо се запитати. Да ли нас тако мало познају или се још увек надају да је могуће да Југославија ипак скрене са свог самоуправног социјалистичког и несврстаног пута? Да ли нека наша понашања дају повода за такве илузије, или је то, пре свега, покушај недозвољеног мешања у наше унутрашње ствари и форма притиска каквом је Југославија често изложена због свог доследног самоуправног социјалистичког курса и активног залагања за слободу и независност народа, за мирољубиву коегзистенцију и активну сарадњу свих земаља, без обзира на различитост или сличност друштвених система?

Одговор на постављена питања није једноставан јер је проблем комплексан. Не би било тачно рећи да нас не познају. Историјска је чињеница да се цео антифашистички свет дивио за време другог светског рата неустрашивој борби наоружаног народа Југославије и његове народноослободилачке војске који су као саставни део антихитлеровске демократске коалиције годинама задржавали више десетина хитлеров-

ских дивизија на југословенском ратишту и на крају властитим снагама извојевали своју независност и слободу и успоставили праведније, социјалистичко друштвено уређење.

Такође је чињеница да је прогресивни свет поздравио одлучан и успешан отпор Југославије стаљинистичком притиску, када је одбранила своје право да самостално гради своју социјалистичку вишенационалну заједницу на принципима друштвеног самоуправљања, решена да делује као независни међународни социјалистички несврстани фактор. То је био догађај који је по свом значају далеко превазилазио границе Југославије или њене билатералне односе с другим социјалистичким земљама. У питању су били односи међу социјалистичким земљама и у међународном радничком и комунистичком покрету, какве су замишљали класици марксизма и за какве се борио и Лењин, творац прве социјалистичке државе на свету. Отпор Југославије Стаљиновом притиску допринео је изградњи таквих односа.

Такође, свима је познато да је Југославија отворена земља. Ево, имамо споразуме о укидању виза са 46 земаља. Било би их готово још толико, да су све земље, којима смо се обратили, прихватиле наше предлоге. Границе Југославије су отворене не само за њене грађане, који слободно путују у свет, него и за стране грађане који у милионском броју сваке године посећују Југославију, било као туристи, било по послу или као званични гости,

Према томе, свако има могућности да се упозна са нашом стварношћу, са успесима, а и са проблемима и недостацима. Није, дакле, реч о непознавању Југославије, нити о недостатку могућности да се она упозна, већ о томе што у свету постоје кругови који нису спремни да прихвате као равноправног партнера такву Југославију каква она јесте — социјалистичку, самоуправну, несврстану — и да са њом сарађују у заједничком интересу.

Ти кругови очигледно још увек нису схватили да је за Југославију основни критериј за све што чини и предузима — интерес радног човека и грађанина, јачање братства и јединства слободних и равноправних народа и народности социјалистичке самоуправне заједнице, независност и безбедност земље и њен активни допринос ствари социјализма, мира, напретка и безбедности за све.

Они неће да схвате, односно да прихвате, да такво одређивање произилази из самоуправне суштине социјалистичке Југославије и из сазнања рођеног из властитог искуства, да се постављени социјалистички циљеви могу остваривати на оптималан начин управо следећи такав независан социјалистички и несврстани курс. Зато ти кругови и надаље мере сваки корак који Југославија направи у изградњи самоуправног социјалистичког друштва и сваки њен потез у међународним односима са позиција поделе света на блокове и на интересне сфере. Следећи тој логици они се увек питају: у интересу које стране је учињен поједини корак или потез, а не шта такав корак или потез значи са становишта социјалистичког самоуправљања у Југославији и јачања њене независности.

За овакве констатације могли бисмо навести бројне примере. Сетимо се само неких парола које су нам упућиване са стране за време народноослободилачког рата према којима је требало радије да се ограничимо на мање акције отпора, и сачувамо земљу од ратног разарања, док не дођу савезници који је требало да нас ослободе! Из истог извора је и паролa, којом су нам се обраћали у новоствореној младој народној републици, говорећи да ћемо се национализацијом и аграрном реформом лишити стручних кадрова и добрих привредника и уништити основе здраве народне привреде; да ћемо наводно осиромашити политички живот земље ако не дозволимо опозицију итд. Неки кругови у иностранству оплакивали су у то време судбину политичке реакције у Југославији, кад је револуционарна народна власт открила њене диверзије и поставила је на стуб срамоте. А са друге стране, Стаљинов притисак оправдаван је и оваквим оптужбама: разбијају пролетерски интернационализам и разводњавају социјализам ревизионистичким самоуправљањем, срљају у рестаурацију капитализма, свршиће као плен империјализма итд.

Из истих разлога, неки у свету и после двадесетпет година успешног развоја социјалистичког самоуправног система у нас, инсистирају на тези да је друштвено самоуправљање експеримент, интересантан додуше, али ипак само експеримент. На то се онда надовезују нагађања у вези са будућношћу Југославије, шпекулације о такозваној „сивој зони”, интриге, у вези са мерама које се у земљи предузимају да би се заштитио самоуправни уставни систем и радни људи од подривачких намера шачице деморалисаних издајника, чији су покровитељи изван наших граница.

Исто тако су перманентно присутне и шпекулације у вези са националним односима, и поред тога што је познато да је у Титовој Југославији национално питање решено на јединствен, демократски начин какав не познаје ниједна савремена вишенационална држава. Раширивање националистичких трзавица и страсти у нашим условима, значи, непосредни напад на наше основне социјалистичке тековине. Зато је јасно да је у нас код национализма свих боја првенствено и у суштини реч о класном непријатељу, прерушеном у борцу за „национална права”. Демагошком злоупотребом националних осећања и оправданих тежњи слободног развоја и афирмације националних култура свих народа и народности, тежи се наметању уских политикантских интереса и идеологија.

Шта је према томе, све то, ако не, пре свега, саставни део притисака каквима се служе они којима би више одговарала једна „послушнија” Југославија, која не би била у стању да до те мере одлучно иступа против империјалистичке и неоколонијалистичке политике, као и против свих видова доминације и хегемонизма.

Наравно, свако има право да изражава своје мишљење о Југославији и њеној политици. Ни ми не дозвољавамо да нам неко ускраћује то право, кад је реч о другим земљама. Истовремено, настојимо да у пракси допринесемо све потпунијем узajамном информисању у циљу бољег међусобног упознавања и зближавања народа и размени искустава.

Међутим, једно је објективна, на чињеницама заснована информација, непристрасна анализа појава и на тој основи заузимање ставова, а друго је тенденциозно, самовољно и злонамерно приказивање процеса, појава и односа, стварање вештачких конструкција, изазивање неповерења, нетрпеливости, конфликата, злурада и ничим финансирана предсказивања. Против таквих поступака смо се увек борили и на то имамо право.

Но, истовремено, веома је значајно да нашом сопственом праксом и неодговорном и неодмереном критиком свега и свачега у нас не дајемо прилику и повод ловцима за сензацијама да гатају око будућности Југославије. Ми не треба да кријемо сопствене слабости, Ми то и не чинимо нити бисмо успели у томе кад бисмо и желели јер се код нас о проблемима отворено расправља. Међутим, то не значи да не би требало да се одлучније и организованије ухватимо у коштац са стварним слабостима у нашој самоуправној пракси. А то би битно доприносило ефикасности нашег самоуправног система, свесном ангажовању радних људи у постизању постављених социјалистичких циљева, стваралачком повезивању револуционарне теорије и праксе, битном сужавању простора за сејање смутње од стране деморалисаних елемената и страних плаћеника и слиминисању других тешкоћа у социјалистичкој изградњи.

Полазећи од такве основе, нећу подробније описивати генезу отпора, ни изворе и облике угрожавања нашег социјалистичког самоуправног друштва, његових тековина и вредности. Посматрајући носиоце те активности у *акцији*, настојаћу да утврдим, који су основни извори снаге наше социјалистичке самоуправне вишенационалне заједнице, које *наше мере* у процесу даљег развоја социјалистичког самоуправног система, најефикасније спутавају и онемогућавају носиоце таквих активности, а који наши поступци објективно доприносе њиховом очекивању да ће можда ипак успети да нас, барем привремено, омету у нашим напорима који битно доприносе остваривању епохе социјализма као светског система.

Анализа показује да су извори опасности по наше друштво и циљеви непријатељске активности против њега у свим фазама наше социјалистичке изградње у основи готово исти а да се облици и методи непријатељске активности стално мењају, при чему имају своју улогу и оружане диверзије и терор. Наступа се, по правилу, са истих идејно-политичких, социјализму непријатељских позиција. Једном отвореније, други пут прикривеније, зависно од околности а пре свега од наше снаге. Њихови напади усмерени су, пре свега, у два правца. Први има за циљ поткопавање основа наше социјалистичке самоуправне стварности, на исцрпљивање извора наше снаге, виталности и стабилности као што су: самоуправљање, друштвена својина, братство и јединство, политичка и економска стабилност и хармонични развој, систем опште народне одбране и друштвене самозаштите, међународни углед земље, чистоћа револуционарне теорије и социјалистичка етика. Други настоји да пронађе слабе тачке у нашој самоуправној пракси. Игра се, наравно, такође на специфичности

геополитичке позиције Југославије као социјалистичке и несврстане земље у региону где се сусрећу два војно-политичка блока и два светска система.

II.

Развој социјалистичког самоуправљања је дугорочан и сложен процес, који се остварује у конкретним друштвено-економским, политичким и културним условима и противречностима у нашој земљи и у конкретним односима снага у савременом свету. Зато је веома значајно познавати како изворе наше снаге тако и опасности с којима се суочавају носиоци самоуправне социјалистичке изградње у нашој земљи и прогреса у свету

Нема сумње да основне изворе наше снаге представљају револуционарне тековине народноослободилачког рата, изградња самоуправног социјалистичког система, наша несврстана позиција и јасна социјалистичка оријентација Југославије у савременом свету који се и сам налази у процесу дубоких промена.

Први извор наше снаге јесу револуционарне тековине наше народноослободилачке борбе у оквиру демократског антифашистичког рата, у ствари, и нису само наше. Оне су, да тако кажем, већ и својина народа који се још боре за сопствено ослобођење, самоопредељење или против стране агресије. А то су: широко политичко јединство наоружаног народа под руководством КПЈ и ослањање на сопствене снаге; изградња народноослободилачке војске и наоружавање оружјем отетим од непријатеља; формирање револуционарних органа власти већ у току оружане борбе како на ослобођеној територији тако и у позадини непријатеља; каљење братства у оружју и братства и јединства међу народима и народностима вишенационалне земље и њихове равноправности у федеративном уређењу државе; стварање — већ у току борбе за национално ослобођење — услова за прогресивне друштвено-економске и политичке преображаје после стицања слободе и мира. Заједно са тековинама других револуционарних покрета, ова искуства ушла су већ у ризницу светске антиимперијалистичке народне револуције. Зато су те тековине по правилу предмет напада и притисака империјалистичких и хегемонистичких снага.

Други извор наше снаге представља револуционарна пракса социјалистичке изградње на принципима друштвеног самоуправљања. Те се тековине и пракса огледају, пре свега, у томе што удружени радник самоуправно одлучује о сопственим условима рада и живота, да ствара и расподељује доходак, да удружује рад и средства са другим радницима у организацијама удруженог рада, да са свог радног места одлучујуће утиче на доношење одлука у делегатским скупштинама. Развијањем друштвеног самоуправљања, као друштвено-економског односа учвршћује се демократска самоуправна основа целокупног социјалистичког самоуправног друштвено-политичког система. Стално јача процес подруштвавања државних послова и преображавања саме државе, њеним стављањем у службу радничке класе и свих радних људи. Формирају се делегатске скупштине које означавају коначно напуштање представничког парла-

ментарог система, неадекватног за развој самоуправног система непосредне социјалистичке демократије. Остварује се водећа идејно-политичка улога Савеза комуниста Југославије, који не делује више као класична политичка партија него као основни фактор револуционарне идејно-политичке оријентације у социјалистичкој изградњи. Развија се активност свих организованих социјалистичких снага посебно у оквиру Социјалистичког савеза радног народа као главног демократског координирајућег друштвено-политичког фактора у унапређивању социјалистичких самоуправних односа и у борби за остваривање свакодневних и дугорочних интереса живота и рада људи града и села.

Радници организовани у синдикат као најширу организацију радничке класе, боре се за остваривање Уставом утврђеног положаја радничке класе, за остваривање социјалистичких самоуправних односа и одлучујућу улогу радника у управљању друштвеном репродукцијом, за развијање и јачање солидарности и подизање класне свести и одговорности самоуправљача.

Остварује се суверено право народа да одлучује о сопственом вишку рада. Обезбеђује се бржи развој мање развијених република и Аутономне Покрајине Косово. Све више се развија заштитни механизам система друштвеног самоуправљања и јединствени систем друштвене самозаштите.

Све то представља процес учвршћивања владајућег положаја радничке класе и демократског превладавања противречности у социјализму. Те тековине и самоуправна социјалистичка пракса све више постају и предмет интересовања прогресивних снага у свету. Али, управо зато, они су и предмет напада и притисака оних снага које су против оваквог правца друштвеног развоја.

Трећи извор наше снаге и међународног престижа је спољна политика на принципима несврстаности. Она се огледа пре свега: у политици доброг суседства и немешања у послове других земаља; у развијању сестране пријатељске сарадње са свим земљама, без обзира на разлике у друштвеним системима, на основама равноправности и узајамног поштовања интереса; у активном учешћу Југославије у међународним односима и у самосталном заузимању ставова у односу на збивања у свету; у моралној, политичкој и другој помоћи народноослободилачким и другим прогресивним покретима и жртвама агресије; у супротстављању, заједно са другим земљама, посебно несврстанима, трци у наоружању, политици са позиције силе, империјализма и неоколонијализма; у борби за независност, територијални интегритет, сувереност и слободу свих народа и држава, у заједничкој акцији за бржи развој земаља у развоју и за елиминацију експлоатације и дискриминације међу земљама и за успостављање новог међународног економског система; у стварању услова за зближавање и повезивање народа у свету, међузависности и за њихову демократску интеграцију у циљу оптималног коришћења природних и других богатстава и развоја производних снага, науке и културе у интересу свију; у борби за јачање покрета несврстаности као самосталног међународног политичког и економског чиниоца; у јачању сестране равноправне сарадње у међународном радничком покрету.

Таква спољна политика Југославије, јесте, у ствари, непосредни наставак и примена на међународном плану, циљева социјалистичког самоуправног друштва — који се остварују у борби за ослобођење човека и остваривање друштвеног система у којем људи не владају људима него сви заједно и равноправно управљају стварима. Зато је наша политика несврставања и сама по себи фактор подршке изградњи самоуправног социјалистичког система, а тиме стабилности и безбедности Југославије. С обзиром на то, та политика има широку подршку свих радних људи Југославије. У њену вредност могу да посумњају само зачаурени аутаркнисти и бирократи који не верују у снагу народа.

Политика несврставања одражава најшире интересе народа и прогресивних снага света. Зато она постаје основа међународне активности све већег броја земаља различитих друштвених система и све значајнији носилац иницијатива, чији је заједнички циљ: независност, равноправност, сувереност, напредак, сарадња и зближавање међу народима.

Није случајно, стога, што носиоци империјалистичке политике не воле политику несврставања. Они су настојали да је онемогуће али у томе нису успели. Пошто је покрет несврстаности постао значајан међународни политички и економски фактор, који више нико не може мимоићи они сада настоје да унесу смутњу и спорове у редове покрета несврстаних и да смање њихову способност за јединство акције. При томе се служе разним врстама притисака, диверзијама и пучевима. И Југославија је предмет таквих притисака и претњи.

III

Тачно је да активности социјализму туђих или непријатељских средина и снага из иностранства или у земљи делују угрожавајуће у односу на наш самоуправни социјалистички систем и његове вредности и да је основни задатак система друштвене самозаштите да најбудније прати носиоце таквих делатности и да изучава облике и методе њихове борбе. Међутим, то нису једини извори опасности по несметани социјалистички самоуправни развој у нас.

Опасности произлазе такође из противречности услова и односа у којима се развија самоуправно социјалистичко друштво и из објективних слабости градитеља нових односа. Пре свега, достигнути ниво производних снага у нашем друштву још увек „производи“ објективне услове за егзистенцију снажних елемената и државносопственичког и приватносопственичког система. Треба рачунати с тим да ће се елементи старих односа упорно пробијати свуда где самоуправни удружени рад и друштвени систем не буду у том погледу располагали потребним одбрамбеним механизмима. Осим тога друштвене промене у нас су толико дубоке и динамичне да субјективне снаге које треба да их понесу понекад једва успевају да њима овладају.

То посебно долази до изражаја ако попусти активност за елиминисање фактора отуђивања одлучивања од произвођача ако се толеришу

појаве групно својинског схватања и понашања; присвајање резултата туђег рада ако нема самоуправног планског усмеравања развоја и тржишта; ако деловање субјективних социјалистичких снага није организовано.

Објективни услови и субјективне слабости делују да се процес социјалистичког развоја не одвија равномерно, као и да при томе има падова и застоја.

Непријатељ се обично убацује управо у такве ситуације. Он је јак, кад му сами дајемо шансу за акцију. У том погледу посебно повољне околности за његову акцију пружају: небудност и површност, некритичко прихватање туђих модела, страхопоштовање великодржавне снаге, одсутност личне одговорности и дисциплине, партикуларизам, уравниловка, друштвени паразитизам, толерисање злоупотребе друштвених функција, слабости друштвене евиденције и контроле, толерисање испољавања националне и верске нетрпељивости; нарушавање јединства југословенског тржишта, изигравање закона и других прописа; незнање и неинформисаност људи.

То је посебно јасно дошло до изражаја и у недавној прошлости, за време познатих колебања у редовима СКЈ и других девијација. Зато је неопходно да се последице тог периода и надаље одлучно отклањају.

Тај циљ се постиже најсигурније доследним развијањем и у пракси спровођењем социјалистичког самоуправљања, како би радни човек био у положају, да као слободни субјекат удружен у раду и управљању, буде основни носиоц свих друштвених послова од производње, стварања и расподеле дохотка, укључујући пуну контролу над кретањем друштвеног капитала у процесу друштвене репродукције, до одлучивања у делегатским скупштинама друштвено-политичких заједница и у друштвено-политичким организацијама, укључујући и изградњу система опште народне одбране и друштвене самозаштите.

Природно је да је после преузимања власти, у условима наследене привредне неразвијености и ратом разрушене земље била неопходна концентрација средстава за обезбеђење неопходне акумулације у циљу убрзане индустријализације земље. У тим условима било је неизбежно и одговарајуће јачање централних органа државе. Тај „револуционарни етатизам“ ношен је револуционарним еланом и широким учешћем народних маса. Зато је био у стању да мобилише све снаге за постављање основа планског економског и друштвеног развоја, за извршење аграрне реформе, за обрачун са остацима капиталистичких класа, за стабилизацију револуционарних органа власти, уз општу народну контролу.

Међутим, исто тако је било јасно, да само учешће маса у управљању државним пословима није довољно снажно да би спречило бирократизацију центара одлучивања, нити довољан извор за подстицање стваралачке иницијативе на основу моралног, економског и политичког интереса радних људи. Биле су неопходне одлучне мере за даље и све потпуније укључивање свих радних људи у управљању друштвеним пословима, односно за одлучно преношење управљања производњом и на-

родном привредом уопште у руке произвођача. То је учињено 1950. године Основним законом о управљању државним предузећима и вишим привредним удружењима од стране радних колектива.

Тиме је створена чврста брана бирократизацији и појавама деформација етатистичког карактера. Отворена је перспектива за остварење стабилности друштвено-економског положаја радног човека који треба да буде основни градитељ социјалистичких односа и социјалистичког друштва уопште. Радник — самоуправљач ушао је путем већа произвођача у скупштину општине, а касније преко самоуправних већа и у скупштине других друштвено-политичких заједница, укључујући федерацију. То су уједно били први одлучујући кораци у напуштању представничког скупштинског система и постављању наших скупштина на делегатску основу (Уставни закон 1953. и Устав 1963. године). Тако су били постављени и темељи за брже спровођење економске и друштвене реформе.

Но, било је јасно, да би сви напори остали без резултата, уколико не би јачала и материјална основа самоуправљања. Својервсно двовлашће у којем је државна управа и надаље располагала готово целокупном друштвеном акумулацијом, имала је за последицу да је друштвено самоуправљање у пракси остајало „затворено” у фабричким халама, углавном отуђена од резултата свога рада, у области проширене репродукције. Тако су се гомилале политичке и друштвене противречности.

Бирократске тенденције биле су додуше озбиљно ограничене, захваљујући политичкој акцији организованих социјалистичких снага, пре свега, СКЈ. У истом правцу су деловали захтеви радничке класе и свесна оријентација СКЈ да се самоуправљањем обухвати и проширена репродукција.

Економска и друштвена реформа која је почела 1965. године, допринела је додуше, интензивирању привређивања, рационалним коришћењу друштвеног капитала, афирмацији економских законитости и тржишта у нас. Међутим, због релативно спорог преузимања, са стране удруженог рада, функција државе у области привреде, временом су почели да израстају нови центри економске и политичке моћи. То је довело до своје врсте симбиозе технократије у привреди и руководићих политичких група у друштвено-политичким заједницама, а посебно у републикама.

Непосредна последица таквих појава и кретања биле су, с једне стране, националистичке и друге еготистичке деформације и испади а са друге великодржавни централистички притисци. Лансиране су разне лажне дилеме, као што је нпр. питање како помирити интерес радничке класе и интерес нације, као да радничка класа сваке нације није носилац њених истинских интереса; као да интерес радничке класе Југославије није истовремено и интерес свих радних људи и народа и народности Југославије, и предуслов слободног развоја свакога од њих и свих заједно. Доводила се у питање и руководића улога Савеза комуниста Југославије као основне идејно-политичке интеграционе снаге.

Све је то замагљивало револуционарне перспективе даљег социјалистичког развоја а посебно развоја система социјалистичког самоуправљања. Претенденти разних боја и праваца за власт у земљи, односно

у појединим републикама и покрајинама, почели су отвореније деловати. Све то је имало за последицу и појаве самовоље, такође у државној управи.

У то време, појавила се, као посебна врста подривања самоуправљања и мода „тоталне критике“ свега постојећег без предлагања бољих решења, која би се заснивала на реалним могућностима. „Тотална критика“ полазила је са две, на први поглед, супротне позиције. Једни су тврдили да има „сувише власти у рукама неучких самоуправљача“, који, тобоже, нису у стању да сагледају интересе шире заједнице. Други су лармали да има премало самоуправљања, да је оно сведено на фикцију, а да је стварна власт у рукама технобирокарских структура. Први су видели излаз у јачању моћи бирократије и технократије, зато су препоручивали власт „чврсте руке“, а други у враћању на својеврсни буржоаски политички плурализам. Бачена је и парола да је самоуправљање добра ствар, али без Савеза комуниста.

Заједничко носоцима свих тих акција било је противљење самоуправљању. Јер оно поткопава њихове позиције и раскринкава претензије за ентитетичке привилегије, и онемогућава манипулисање масама и политикантску демагогију.

Упоредо с тим, из иностранства су долазили „савети“ који су сугерисали даљу „децентрализацију власти“, и то у време, када је логика развоја социјалистичког самоуправног система већ ставила на дневни ред демократску интеграцију на основу самоуправног удруживања рада и средстава. Хвалили су идеје о „плуралистичком социјализму“, попут буржоаског вишепартијског система и тиме подстицали националистичку еуфорију и сепаратистичке тенденције. Развијене су теорије о тобожњем „националном комунизму“ у Југославији, што је била очигледна диверзија са реакционарних позиција.

Уставним амандманима (1967—1971) успело се демонтирати државно и централистичко одлучивање о акумулацији и учвршћена је основа за слободно самоуправно удруживање рада и средстава са стране удруженог рада. Међутим, била је неопходна и хитна координирана акција свих организованих социјалистичких снага на челу са СКЈ за учвршћивање угроженог идејно-политичког јединства у земљи. Основе за то постављене су иницијативом друга Тита на историјској XXI седници Председништва СКЈ (децембра 1971).

На тој основи требало је решити неколико хитних задатака.

Пре свега, било је неопходно одлучније споводити мере за даље учвршћивање материјалне основе самоуправљања. У том циљу, поред осталог, било је потребно ликвидирати све форме државног капитала и циркулације друштвених средстава изван контроле и одлучујућег утицаја радника.

Надаље, требало је до краја рашчистити односе између федерације са једне, и република и аутономних покрајина, са друге стране, доследно остварујући принцип према којем републике самостално одлучују о свему, осим по питањима која у заједничком интересу решавају у федерацији или су их повериле федерацији да их она самостално

обавља. То је била истовремено и основа за остваривање не само политичке него и економске равноправности народа и народности организованих у републикама односно у аутономним покрајинама. У том склопу требало је поставити на чвршће основе и обезбеђивање бржег економског и друштвеног развоја мање развијених република и Аутономне Покрајине Косово.

Такође, требало је завршити процес елиминисања остатака представничког система из наших скупштина и обезбедити у њима доминантну позицију удруженог рада, на основу делегатског система. На тој основи даље развити систем скупштинске владавине, одређујући такође јасније положај и улогу извршних органа и државне управе у целини и одлучно наставити процес подруштвљавања државних функција.

Истовремено, требало је подвргнути свестраној анализи изворе тешкоћа у остваривању руководеће идејно-политичке улоге Савеза комуниста Југославије. У том циљу учврстити јединство његових редова на принципу демократског централизма и ослободити га носилаца идејног и политичког опортунизма, колебљивости и малограђанштине. Непосредније повезујући револуционарну теорију са самоуправном праксом, поново ојачати друштвено-политички престиж и координирајућу улогу Социјалистичког савеза радног народа Југославије као општег фронта социјалистичких снага, окупљених у њему.

Биле су неопходне и мере против разводњавања концепта несврстаности. Такође је требало и у пракси обезбедити уставом утврђено самостално учешће република, и аутономних покрајина у спољној политици земље.

IV

Устав СФРЈ који је донет фебруара 1974. године поставио је чврсте темеље за нову фазу развоја социјалистичког самоуправног система, а X Конгрес Савеза комуниста Југославије (маја 1974) потврдио је резултате борбе свих организованих социјалистичких снага — нарочито у току претходне три године — за успостављање и учвршћење идејног јединства на марксистичким основама.

Уставом је основна организација удруженог рада утврђена као основни облик удруженог рада у којој радници остварују неотуђиво право да, радећи друштвеним средствима управљају својим радом и условима и одлучују о резултатима свога рада. У оквиру самоуправних интересних заједница успоставља се слободна и непосредна размена рада између организација удруженог рада у области материјалне производње с једне стране и организација удруженог рада у области образовања, науке, културе, здравства, социјалне заштите и других друштвених делатности с друге стране као делом јединственог процеса друштвеног рада, ради задовољавања својих личних и заједничких потреба. У свакој основној организацији удруженог рада оформљене су делегације радних људи, као колективни самоуправни представник удруженог рада и основа целокупног система делегатских скупштина друштвено-по-

литичких заједница. Учвршћен је систем самоуправне радничке контроле и успостављен заштитни механизам друштвеног самоуправљања (радничка контрола, друштвени правобранилац самоуправљања, самоуправни судови). Друштвено планирање постављено је као право и дужност самоуправљања у циљу научног сагледавања и усклађивања економског и друштвеног развоја и савладавања стихије тржишта.

Одлучујући утицај удруженог рада на тај начин коначно излази из оквира фабрика и установа. Остварују се услови да он буде основни фактор и носилац одлучивања у целокупном друштвеном животу самоуправне социјалистичке заједнице слободних и равноправних народа и народности Југославије. То не значи да улога државних органа губи на значају. Они настављају са радом вршећи своје Уставом и законом утврђена овлашћења под непосредном контролом радних људи и обавезни су да као стручне службе, пружају стручну помоћ свим носиоцима система власти радничке класе а посебно у области народне одбране и друштвене самозаштите.

Односи у федерацији успостављени су на основи истинске економске и политичке равноправности слободе свих народа и народности и демократског одлучивања без мајоризације о свим пословима од заједничког интереса. У том циљу република је утврђена као држава заснована на суверености народа и на власти и самоуправљању радничке класе и свих људи и самоуправна демократска заједница у којој сваки народ самостално и слободно располаже природним богатствима као и условима, средствима и резултатима свога рада у духу пуне одговорности и узајамне повезаности са другим народима и народностима Југославије. Аутономне покрајине су утврђене као социјалистичке самоуправне заједнице у којима радни људи и грађани, народи и народности остварују своја суверена права утврђена уставом. Систем финансирања бржег развоја мање развијених република и Аутономне покрајине Косово постао је и уставна обавеза.

На X конгресу је учвршћено и идејно и политичко јединство Савеза комуниста у борби за даљи развој система социјалистичког самоуправљања, равноправности народа и народности, несврстаности, социјалистичког интернационализма и револуционарне марксистичке теорије. Идејно и политички су поражени носиоци опортунизма, догматизма и малогађанштине у Савезу комуниста. Даље су учвршћени идејно-политички основи социјалистичког самоуправног система у којем радничка класа, заједно са свим радним људима, остварује своју историјску улогу у борби за развој социјалистичког самоуправног друштва као алтернативе сваком друштвеном уређењу које се заснива на владавини политичких партија или других центара политичке моћи.

Треба истаћи да се и овог пута још једном потврдило да је доследно, у пракси, развијање система социјалистичког самоуправљања у свим областима друштвеног живота најсигурнији пут за сужавање простора деловања непријатељских снага, како у земљи тако и у иностранству. То ваља имати на уму и при остваривању идеја и принципа на којима се заснивају Устав СФРЈ и одлуке X конгреса СКЈ.

Ти успеси, резултати и ново стање у земљи су чињенице које не могу мењати никакве „верзије“ о тобожњем приклањању Југославије једном или другом блоку и тобожњем лабављењу њене несврстане позиције, нити тенденциозно приказивање одређених мера које се предузимају у циљу обезбеђивања реда и грађанске дисциплине и против злоупотребе региоизних осећања грађана у нас у политичке сврхе — као увођење режима „чврсте руке“, тобожњег „жртвовања самоуправљања у корист централистичког одлучивања“, заостравања односа државе према цркви и слично. То су, наравно, бесмислице.

Свима је познато да се у погледу односа државе према верским заједницама у Југославији ништа није променило. Али се променила активност неких верских заједница односно неких њихових утицајних чланова и одговорних кругова и активност која произилази из оквира слободе деловања у вршењу верских послова, загарантоване Уставом. Исто тако чињеница је да „социјалистички самоуправни систем не може бити оријентисан друкчије него слободарски и демократски“ — (Е. Кардељ).

Самоуправни ред и дисциплина заснивају се на добровољно преузетим обавезама на основу самоуправних споразума и друштвених договора као и на свести о узајамности, солидарности и заједничкој одговорности свих носилаца самоуправних и других друштвених овлашћења. Зато се са правом очекује да он буде по својој природи јачи него сваки ред који се заснива само на ауторитету класичне политичке државе.

На истим основама заснива се и стабилност међународне позиције Југославије повезане на принципу несврстаности са свим социјалистичким, прогресивним и другим демократским и антиимперијалистичким снагама света.

Доследна несврстана политика на међународном плану је, истовремено и значајан фактор наше безбедности и просперитета и допринос револуционарним променама у свету, као што је то изградња социјалистичког самоуправног система и политика хуманистичког, економског и друштвеног развоја у земљи. Она је фактор и инструмент свестраног повезивања прогресивних снага у свету, што битно отежава покушаје да се Југославија одвоји или изолује од светског антиимперијалистичког покрета и олакшава да Југославија делује и надаље као самосталан социјалистички и несврстани субјекат у међународним односима.

Свим тим достигнућима елиминисани су многи извори угрожавања социјалистичког самоуправног система и међународне позиције социјалистичке Југославије. Битно су сужене могућности за деловање бирократских, технократских, националистичких и других антисамоуправних снага у нашој земљи.

Није, према томе случајно и неочекивано, да су и те тековине и вредности социјалистичке револуције предмет напада са реакционарних и других антисоцијалистичких позиција. Но, револуционарна снага уставних решења, политичко јединство и једнодушна подршка свих радних људи присилили су носиоце непријатељских активности да траже нове форме и методе активности. А неки су се већ нашли пред судом, јер су се сврстали у исти ред са отвореним непријатељима социјализма. Јер, у

самоуправном социјалистичком друштву не може да постоји слобода за друштвено деловање политичких и идеолошких снага са позиција бирократско-технократског деспотизма или реакционарног национализма или великодржавног хегемонизма.

V

Данас није више питање, може ли се успешно градити социјалистичко друштво на принципима социјалистичког самоуправљања и непосредне социјалистичке демократије и хуманизма. Питање је само — у којим све конкретним облицима, каквим темпом и коликим напорима.

Но, за обезбеђење сталног напретка у том правцу није довољна само јасна идејно-политичка оријентација. Потребно је и стално демократско усмеравање и одређивање основних праваца развоја као и борба за стално јачање социјалистичке законитости за личну сигурност и интегритет радног човека и грађанина, те елиминисање свих форми изигравања закона у погледу располагања друштвеном имовином, укључујући такозване „корисне малверзације“. То је неопходно, да би се у свим ситуацијама сачувала јасна социјалистичка перспектива и водећа улога радничке класе. Није довољно ни само доношење Устава и других, па и најбољих аката којима се утврђује самоуправно социјалистичко друштвено уређење. Потребна је и одговарајућа чврста опредељеност и акција свих носилаца социјалистичког самоуправљања у изградњи уставом утврђеног друштвеног уређења и институција друштвеног самоуправљања. Посебно место у свему томе има развијање одбрамбеног механизма социјалистичког самоуправљања, као инструмента у рукама радничке класе и свих радних људи за благовремено откривање свих облика ремећења и угрожавања социјалистичког самоуправног рада, дисциплине и нарушавања принципа узајамности, солидарности, демократског усклађивања различитих интереса и решавања спорова.

Успостављени односи наине нису једном за увек дати. Њих стално треба прилагођавати достигнутом степену друштвеног и економског развојка. Ако то не будемо чинили они могу стварати услове за настанак разних политичких сукоба и бити извор појава нових девијација. Решење националног питања исто тако није тековина која би била имуна од опасности појава разних облика национализма, зато односи треба да буду тако постављени да обезбеђују истинску политичку и економску равноправност свих народа и народности и остваривање самоуправних права свих радних људи.

Од изузетне важности је и васпитање младих генерација у духу социјалистичког самоуправљања солидарности и патриотизма, узајамности, несврстаности. У том циљу треба обезбеђивати услове који ће пружати све могућности да млади у пуној мери буду и сами носиоци изградње наше социјалистичке самоуправне будућности.

Потребна је и одговарајућа организација свесних социјалистичких снага за остваривање постављених циљева. Међу њима посебно значајно место, поред сталног развоја самоуправних социјалистичких односа,

имају такође: стално јачање производних снага, развијање културе и социјалистичке свести, социјалистичког морала и других вредности, укључујући и културе друштвене самозаштите, као и заштите интегритета човекове личности, као и онемогућавање злоупотребе грађанских слобода и религиозних осећања у политичке сврхе.

Сви ти односи и вредности су, у крајњој линији и извор снаге система друштвене самозаштите као интегралног дела система социјалистичког самоуправљања у Југославији. Зато је логично, да се у расправљању о развоју и садржају система друштвене заштите као непосредног права и одговорности радничке класе и свих радних људи узму у разматрање сви аспекти наше социјалистичке стварности, укључујући и њену несврстану међународну позицију.

Појаве одвојеног третирања проблема друштвене самозаштите могу бити последица утицаја односа и схваћања из ранијих фаза наше социјалистичке изградње када су државни органи били основни и једини фактор безбедности и заштите такође у погледу несметаног развоја самоуправљања. Оне могу бити и одраз незнања, несналажења у друштвеним пословима. А могу бити и последица социјализму туђих и непријатељских тенденција и облик њихове антисоцијалистичке диверзије. Јер, ослањање у области народне одбране само на државне органе било би исто тако опасно по стабилност и виталност и несметани развој демократског социјалистичког самоуправног система и по социјалистичку самоуправну праксу, као што би било занемаривање потребе да самоуправно социјалистичко друштво изгради и свој сопствени механизам друштвене самозаштите и заштите тековина социјалистичке револуције и њених вредности које се рађају из односа социјалистичког самоуправљања у условима друштвене својине и непосредне социјалистичке демократије. У том склопу од великог је значаја да сваком радном човеку и грађанину буде обезбеђен приступ објективној, компетентној и квалитетној информацији о односима и збивањима у земљи и у свету, посебно у вези са остваривањем права на самоуправљање и одговорности у области друштвене самозаштите. Таква информација делује и као мобилизатор радних људи и грађана за ствар социјализма.

Већ су иза нас времена, када су самоуправне односе у нас штитили само, или пре свега, државни органи и идејно-политички ауторитет Савеза комуниста. Данас и убудуће носиоци система социјалистичког самоуправљања морају да врше и ту одговорност. Само тако ће друштвено самоуправљање моћи да буде у пуном смислу речи основа целокупног друштвено-политичког система директне социјалистичке демократије и носилац преображаја класичне државе као самосталне снаге и инструмент владавине радничке класе. И не само то. Радничка класа и сви радни људи развијају систем друштвене самозаштите такође у циљу заштите тековина социјалистичке револуције и као брану против могућности рецидива бирократско-етатистичког или анархолибералистичког карактера као и од притисака и непријатељског деловања из иностранства.

То никако није неко „подржављење“ самоуправљања или „милитаризација“ друштва, као што се то тврди у неким круговима у ино-

странству. То је остваривање марксистичке идеје наоружаног народа и у време мира када наше оружане снаге, Југословенска народна армија и територијална одбрана, организоване и по месту рада и територијално, на принципу општенародне одбране такође институционално представљају јединствени систем одбране територијалног интегритета, суверености и социјалистичког самоуправног уставног поретка. То је израз процеса, када управљање средствима за производњу у друштвеној својини са стране удружених произвођача постаје такође друштвена функција, не само у смислу управљања целокупном друштвеном репродукцијом него и заштитом слободног функционисања и даљег развоја тог система и слободе сваког појединог члана те самоуправне социјалистичке заједнице.

Другим речима, то значи да радни људи на основу самоуправљања, узајамности, солидарности преузимају на себе такође право и одговорност за организацију заштите система који граде као и своје сопствене безбедности. То је, истовремено, доказ да је социјалистички самоуправни систем у Југославији већ ступио у фазу када из своје сопствене суштине црпи и снагу за своју репродукцију и самозаштиту и да се сопственом снагом обрачунава такође са изворима и облицима угрожавања тековина и вредности социјалистичке револуције, било да су они резултат објективних противречности у друштву, било да су последица наших сопствених слабости, било да настају на основу делатности социјализму туђих и непријатељских фактора.

У социјалистичком самоуправном систему у Југославији испреплићу се, као иначе у савременом свету, елементи прошлости и садашњости и будућности. Зато је и надаље неопходна одлучна борба радничке класе и свих друштвених субјеката за претварање револуционарне теорије научног социјализма у револуционарну праксу и за отварање нових, још хуманијих перспектива за радне људе, укључујући и развој марксистичке теорије друштвене самозаштите као саставног дела друштвеног самоуправљања и процеса ослобођења човека и народа од сваке доминације, експлоатације и дискриминације.

Др Антон Вратуша

S u m m a r y

Causes and forms of threats directed at our socialist, self-governing society, it's achievements and values.

In his report, Dr. Anton Vratuša said that the causes are to be found not only in the activities of the enemies of socialism, but also in the actual contradictions of development of the socialist, self-governing society, and the weaknesses of the builders of new social relations. It is therefore significant to be acquainted with the sources of our strength on the one hand, and the threats directed at the principal factors of socialist self-governing development in our country, and world-wide progress, on the other hand.

In his opinion, the main sources of our strength are to be found in the revolutionary achievements of the people's liberation war, the development of the system of socialist self-government, our position of non-alignment in world affairs, and the obvious socialist orientation of Yugoslavia in the contemporary world, which is going through a process of deep changes itself.

In his analysis of the principal components of our socialist development at various stages, he asserted that our strength depended first of all on the consistent development of the system of socialist self-government, the consistent implementation of the principle of political and economic equality of nations and minorities within Yugoslavia, the political unity and economic stability of the country, the development of the system of national defence and constitutional order, as well as the consistent realisation of the class and antiimperialistic essence of the policy of non-alignment in world affairs.

Consequently, these achievements are being belittled and attacked by the forces adverse to this direction of social development in Yugoslavia as well as in the world.

He concluded his report by saying that our system of socialist self-government has already reached the phase in which it is able to utilise its own strength for its own reproduction and voluntary protection of society.

RÉSUMÉ

Les sources et les formes de la mise en danger de notre société autogestionnaire socialiste, de ses acquisitions et ses valeurs

Dans son rapport l'auteur part du fait que les sources se trouvent non seulement dans les activités des adversaires et des ennemis du socialisme mais, de même, dans les contradictions objectives dans lesquelles se développe la société socialiste autogestionnaire et dans les faiblesses objectives des constructeurs des nouveaux rapports. C'est pourquoi il est très important de connaître tant les sources de notre force que les dangers avec lesquels se confrontent les titulaires de l'édification socialiste autogestionnaire dans notre pays et du progrès dans le monde.

L'auteur explique que les sources fondamentales de notre force représentent les acquisitions révolutionnaires de la guerre de libération nationale, l'édification du système socialiste autogestionnaire, notre position non-alignée et l'orientation socialiste manifeste dans le monde contemporain, qui se trouve lui-même dans le processus de changements profonds.

En analysant les composantes principales de notre développement socialiste dans les différentes étapes l'auteur a constaté que notre force dépendait toujours, en premier lieu, de l'esprit de suite dans le développement du système socialiste autogestionnaire, de l'application conséquente du principe de l'égalité de droits politiques et économiques des nations et des

nationalités de la Yougoslavie, de l'unité politique et de la stabilité économique du pays, du développement correspondant du système de la défense nationale et de la sécurité de l'ordre constitutionnel, ainsi que de la réalisation conséquente de l'essence de classe et anti-impérialiste de la politique de non-alignement.

C'est pourquoi ces acquisitions sont l'objet d'attaque et de pression des forces qui sont contre une telle direction du développement social en Yougoslavie ainsi que dans les rapports sociaux en général.

A la fin l'auteur conclut que notre système autogestionnaire socialiste est entré déjà dans la phase quand il puise de sa propre essence la force pour sa reproduction et son auto-protection.